З Бандерою, але без Януковича. Яким буде Національний пантеон і як Україна повертає героїв

07:00 03.06.2026 Ср 14 хв

РОМАН КОТ

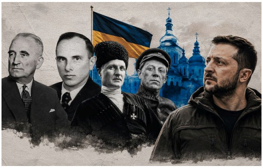

Фото: Андрій Мельник, Степан Бандера, Павло Скоропадський, Симон Петлюра та Володимир Зеленський (колаж РБК-Україна)

Не витрачай час на шум! Читай тільки суть з **РБК-Україна у Google**

Держава почала перепоховання національних героїв в Україні, а у Раді вже готують закон про створення Національного пантеону.

Хто саме у шорт-листі найвидатніших діячів, де побудують пантеон і чому родичі видатних українців іноді просять почекати з перепохованням до кінця війни – у матеріалі журналіста РБК-Україна Романа Кота.

Читайте також: "Пам'ять жива, поки потрібна". Історик пояснив, чи пам'ятає світ уроки Другої світової

> Головне:
>
> - **Політична воля:** Процес перепоховань зрушив з мертвої точки завдяки створенню Військового меморіального кладовища та зацікавленості у проєкті на найвищому рівні.
> - **Фільтр для зрадників:** Для майбутнього Пантеону розробляють жорсткі юридичні критерії, які не дозволять поховати там колишніх проросійських лідерів та колаборантів.
> - **Позиція діаспори:** Світове українство активно допомагає державі з юридичними дозволами від родичів, проте закликає індивідуально оцінювати кожен кейс перепоховання.
> - **Безпековий чинник:** Частина родичів історичних постатей просить перенести останки вже після завершення війни через загрозу російських ударів по меморіалах.
> - **Ідея об'єднання:** Головна мета створення Пантеону – згуртувати суспільство навколо спільних героїв та закрити внутрішні історичні суперечки.

25 травня. Яскравий сонячний день на Національному військовому меморіальному кладовищі. Під лінійку вишикувалися два президенти, урядовці, військові та пластуни, аби віддати шану лідеру ОУН Андрію Мельнику та його дружині Софії, чий прах нарешті повернувся в рідну землю.

Один із присутніх лідерів – Віктор Ющенко – давно відомий своїми ініціативами у сфері національної пам'яті. Іншого – чинного главу держави Володимира Зеленського, який під час церемонії опустився на коліна біля свіжих могил під новими козацькими хрестами, – ще декілька років тому було важко уявити на подібній події.

Реклама

НОВИНИ

Зеленський: ще один перехоплювач реактивних "Шахедів" пройшов випробування

Реклама

Фото: Володимир Зеленський (president.gov.ua)

Проте часи змінилися, і Україна на найвищому рівні розпочинає масштабний процес повернення видатних постатей, які закінчили свої дні на чужині. Серед них Андрій Мельник – перша, але далеко не остання постать.

Час настав

Ініціативи щодо створення Національного пантеону висувались ще дуже давно, вперше – ще за часів Леоніда Кучми. Мабуть, найбільш активним у цьому плані був Віктор Ющенко, але за його каденції Пантеон так і не з'явився з різних причин: від браку фінансування до відсутності єдиного бачення, де його розміщувати.

За часів Януковича тему взагалі заморозили через його проросійський курс. А після Революції Гідності, за каденції Порошенка, – навпаки. Почалася масштабна реформа національної пам'яті та декомунізація, проте перепоховання гальмувалося через відсутність законодавчої бази та готової інфраструктури.

Паралельно з усе більшою актуальністю поставала проблема поховань. Зазвичай за могилами видатних українців доглядали члени їхніх родин або ж діаспорні громадські організації. Однак із часом все більше з них опинялися занедбаними.

Десь рід покійного просто перервався, а десь даються взнаки суворі норми європейського законодавства. У багатьох країнах ЄС місце на цвинтарі надається в оренду лише на визначений термін (зазвичай 20–30 років). Після цього могилу за законом можуть просто ліквідувати або здійснити поверх неї нове поховання.

Не кажучи вже про суто фінансовий бік справи – утримання сотень таких місць потребує значних коштів, які закордонним українським громадам стає дедалі важче збирати через природну зміну поколінь.

Найбільш резонансним в цьому плані став випадок 2017 року в Празі, коли через несплату ренти було примусово ексгумовано останки письменника Олександра Олеся та його дружини, а на їхньому місці збиралися поховати іншу людину. Тоді кризу ліквідували в екстреному порядку, перевізши прах митця до Києва.

Головною інституційною перешкодою роками залишалося те, що в країні банально не було куди повертати героїв минулого.

"У нас не було Національного військово-меморіального кладовища. Ми його створили тільки зараз. Саме НВМК дозволяє тимчасово переносити останки з тим, щоб вони далі знайшли вже останній спокій в Пантеоні", – пояснює РБК-Україна голова комітету ВР з гуманітарної та інформполітики, член робочої групи щодо Пантеону **Микита Потураєв.**

Із повномасштабним вторгненням Росії ідея Пантеону отримала новий імпульс.

"Раніше було якби певне бажання, були певні зусилля, якісь нормативні акти приймалися, але зараз є така конкретна політична воля: і президента, і керівника його Офісу. Відповідно пазли склалися і процес зарухався", – каже РБК-Україна інший член робочої групи, історик **Юрій Юзич.**

Наразі МЗС уже працює над поверненням десятка військових діячів минулого. До цієї справи держава залучила максимально широке коло людей: від істориків та лідерів діаспори до урядовців. Ключовими фігурами у координації проєкту стали голова Офісу президента Кирило Буданов та його заступниця Ірина Верещук.

Втім, це лише перший етап. Частину останків перенесуть на кладовище тимчасово. Прах найбільш вагомих діячів згодом буде поміщено у Пантеон.

Зібрати найвидатніших

Згадку про Пантеон закріпили в законодавстві ще минулого року у законі про національну пам'ять. Проте для того, аби ідея запрацювала на практиці, потрібен окремий профільний акт, який детально регулюватиме всі процедури.

Робоча група уже напрацювала чернетку законопроєкту, і найближчим часом його планується зареєструвати у Верховній Раді.

У проєкті запозичили багато з португальської моделі. Національний пантеон у Лісабоні відомий тим, що є місцем спочинку не лише політичних та військових лідерів, а й культурних символів нації – поетів, письменників та митців.

Крім того, португальське законодавство чітко регламентує часові рамки та суспільний консенсус, необхідні для надання особі статусу національного героя.

В українському проєкті для поховання у Пантеоні наразі є список із близько 40 прізвищ. Як пояснив керівник Офісу президента Кирило Буданов, є два підходи. Перший варіант передбачає затвердження конкретного переліку імен одразу під час прийняття закону як додатка до документа. Другий підхід передбачає створення спеціальної комісії для вибору особистостей, гідних вшанування у Пантеоні.

"Якщо дуже стисло, це люди, які очолювали і створювали українську державу в різні часи: Київська Русь, Гетьманщина, Військо Запорізьке Низове. Безумовно, УНР і Гетьманат Павла Скоропадського", – зазначає Микита Потураєв.

Втім, за його словами, критеріїв більше. Окрім суто історичної ваги постаті, авторам документа довелося виписувати складну систему юридичних фільтрів.

"Ясно, що стоять запобіжники, щоб там не опинилися такі люди, як Віктор Янукович. Там не написано його прізвище, але виписані зрозумілі обмеження. Не йдеться про те, щоб чіпати останки людей, які вже мають гідні поховання. Більше того, це символічні місця, такі як могила Тараса Григоровича в Каневі або Лесі Українки на Байковому цвинтарі", – додає Потураєв.

Фото: меморіал Тарасу Шевченку в Каневі (wikipedia.org)

Водночас нардеп визнає, що стан поховань на Байковому є вкрай неоднорідним.

У Пантеон можна буде переносити людей виключно через 20 років після їхньої смерті, тобто коли зміниться покоління і можна буде оцінити постать більш незаангажованим поглядом. Але тут можливі винятки.

Приміром, у робочій групі є різні погляди щодо першого президента України Леоніда Кравчука та дисидента, народного депутата багатьох скликань Левка Лук'яненка. Вони відповідають критеріям, аби бути включеними у Пантеон, але померли зовсім нещодавно.

> **Читайте також:** "Київ століттями не мав центру на горі": краєзнавець про справжню історію Подолу

Водночас у цьому процесі є й суто безпековий чинник. За інформацією РБК-Україна, частина родичів історичних постатей виступає за перепоховання вже після завершення російсько-української війни, побоюючись можливих російських ударів по меморіалах.

Попри це, локацію для майбутнього об'єкта вже визначено. Найближчим часом місце розташування Пантеону має офіційно оголосити президент Зеленський.

Кого ще повернуть

Оцінити реальну кількість українських діячів, які мають повернутися додому з чужини, наразі складно, адже списки постійно розширюються.

Як повідомляв Кирило Буданов ще наприкінці березня, дипмісії України ідентифікували 98 осіб у 21 країні світу, чий прах потенційно може бути повернутий на Батьківщину. Але це точно не все.

"Робота ведеться на сьогодні з приводу кількох сотень персон", – заявив в ефірі телемарафону голова Українського інституту національної пам'яті **Олександр Алфьоров**.

Через такий великий обсяг процес розбито на окремі етапи. На першому пріоритет віддають саме військовим діячам визвольних змагань.

На території меморіального кладовища для цього виділено дві окремі ділянки. На них готують перенесення останків першого десятка діячів – зокрема, командирів Української галицької армії (УГА) Гната Стефаніва, Антіна Кравса та Віктора Курмановича.

"Туди, в окремі сектори ми плануємо також переносити тих військових діячів, які багато зробили для захисту Батьківщини, однак за критеріями не підпадають під Пантеон", – каже Потураєв.

Фото: на НВМК перепоховають ключових військових командирів минулого (інфографіка: РБК-Україна)

Головнокомандувачі та перші особи визвольного руху згодом мають знайти спокій безпосередньо у Пантеоні. Втім, оскільки сам Пантеон ще на етапі створення, вони також спочатку будуть поховані на території кладовища і лише згодом перенесені на своє постійне місце.

За даними видання, у Пантеон можуть бути включені засновник ОУН Євген Коновалець, генерал-хорунжий Армії УНР Михайло Омелянович-Павленко та останній головнокомандувач УПА Василь Кук.

Ширший перелік потенційних кандидатів досі залишається предметом активних обговорень. Зокрема, Віктор Ющенко вважає за необхідне повернути прах гетьмана Івана Мазепи, творця першої української Конституції Пилипа Орлика, Головного Отамана УНР Симона Петлюри, гетьмана Павла Скоропадського, провідника ОУН Степана Бандери та "тисячі інших".

> **Читайте також:** Мельник і Бандера очима історії: різні шляхи до української незалежності

До слова, практика багаторазових перепоховань історичних лідерів є цілком нормальною для Європи – приміром, у Франції останки деяких великих діячів переносили до Пантеону по три-п'ять разів, залежно від зміни політичних режимів та переосмислення їхньої ролі в історії.

Для багатьох топ-постатей єдиним виходом буде створення кенотафів – символічних могил. Саме тому формування фінального списку вимагає чіткого балансу між бажанням увіковічити всіх та фізичними обмеженнями майбутнього меморіалу.

"Є одне завдання – це не впустити важливих людей, не загубити їх. Але є і інше завдання, практичне, – цей список не може бути безкінечним. Це має бути якась розумна кількість людей, які є по-справжньому знаковими", – підкреслює член робочої групи, голова місії Світового конгресу українців у Києві **Андрій Шевченко.**

Фото: перші кандидати для Пантеону (інфографіка: РБК-Україна)

Слово за діаспорою

Повернення українських лідерів – це історія про вирішення низки складних проблем: юридичних, організаційних і навіть комунікаційних.

У цьому питанні державі активно допомагає діаспора. Без залучення українських громад за кордоном цей процес був би складним, адже саме вони десятиліттями опікувалися похованнями та рятували їх від ліквідації.

Як зазначає Андрій Шевченко, за кожним таким випадком стоїть цілий набір дуже різних, а часом доволі заплутаних сюжетів.

Яскравим прикладом є ситуація довкола могили засновника ОУН Євгена Коновальця. Физично вона розташована на цвинтарі "Кросвейк" у нідерландському Роттердамі, де полковник загинув від рук радянського агента у 1938 році.

Місцеві українці в Нідерландах роками доглядали за нею, проте формальним утримувачем і правовласником поховання є Українська стрілецька громада Канади – організація, яка свого часу взяла на себе фінансовий та юридичний супровід меморіалу.

Власне, канадська громада зрештою і надала офіційний дозвіл на перепоховання праху Коновальця в Україні.

Є ще делікатніший аспект – комунікація з нащадками діячів. Хоча закони деяких країн дозволяють ексгумацію за рішенням суду чи після завершення терміну оренди землі, для української сторони згода родини є принциповою. Тож серед інших до робочої групи щодо Пантеону долучений і Світовий конгрес українців.

"Ми насправді дуже раді, що українська держава одразу зрозуміла, що потрібно робити таку важливу справу із залученням світового українства. І це і питання поваги, це питання оцінки того внеску, який зробила діаспора, – збереження історичної пам'яті і збереження могил", – каже РБК-Україна Андрій Шевченко.

Водночас всередині експертного середовища та громад за кордоном точиться дискусія: чи потрібно повертати абсолютно всіх?

Прихильники альтернативного підходу наголошують, що українські поховання в Європі чи США – це унікальні "точки дотику" та місця пам'яті, які маркують нашу присутність у світі.

До прикладу, могили тих-таки Степана Бандери у Мюнхені чи Симона Петлюри в Парижі роками слугують центрами збору для діаспори та дипломатів.

Перенесення всіх останків в Україну може фактично ліквідувати ці осередки культурного та політичного гуртування, тому до кожного кейсу доведеться підходити індивідуально.

Консолідація проти розколу

Будь-які масштабні кроки у сфері історичної пам'яті неминуче проходять перевірку суспільним сприйняттям. Соціологічні дослідження свідчать, що за останні роки в Україні сформувався потужний проукраїнський історичний консенсус, проте щодо деяких постатей усе ще залишаються певні розбіжності.

Всеукраїнське опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) у 2023 році показало, що до таких фігур, як

Михайло Грушевський, позитивно ставились 90% громадян (лише 3% – негативно).

Ставлення до Степана Бандери також переважно позитивне: 83% опитаних оцінювали його позитивно, тоді як негативно – 11%.

Разом з тим Романа Шухевича позитивно оцінювали 67% українців (9% – негативно), при цьому 17% взагалі не знали такого діяча. Схожа ситуація і з Симоном Петлюрою: 64% позитивного ставлення, 18% – негативного, а 7% опитаних не володіли інформацією про нього.

"Висока необізнаність – це свідчення, що у нас є прогалини в історичному знанні для українців. І це питання для окремої політики, щоб населення краще було обізнане про цих постатей. Але насправді навіть такі показники доволі високі", – каже РБК-Україна виконавчий директор КМІС **Антон Грушецький.**

За його словами, нинішні цифри у будь-якому разі неспівставно кращі за ті, що фіксувалися до 2014 року, і тим більше – на зорі відновлення незалежності України.

> **Читайте також:** Праві чи ліві, націоналісти чи соціалісти: кого більше в Україні

Проте ризик загострення внутрішніх суперечностей навколо окремих постатей Пантеону все одно існує, адже чимало українців застали ще радянську школу з її наративами про "бандерівців-зрадників". Викорінення таких стереотипів – це завдання на покоління вперед.

Фото: Марш до дня народження Степана Бандери в Києві 1 січня (Getty Images)

"Без належної інформаційної кампанії та консультацій з науковою спільнотою деякі особи можуть викликати певні питання у населення. Не тому, що ці люди погані, а чисто тому, що все-таки були десятиліття російсько-радянської пропаганди", – додає Грушецький.

Саме тому, на думку соціолога, державна політика перепоховань має бути збалансованою. Громадську думку важливо враховувати, але вона не повинна ставати єдиним мірилом того, хто гідний Пантеону, а хто ні. Натомість рішення мають спиратися на науково-історичний підхід та системну роботу з міфами.

На політичній та об'єднавчій складовій цього процесу наголошує і член робочої групи **Юрій Юзич.**

"Питання Пантеону – це завжди суперечка національного рівня. Будь-які політичні діячі завжди мають певних опонентів. Але те, що президент прибув особисто на перепоховання Андрія Мельника, – я вважаю позитивним сигналом, який свідчить, що йде процес консолідації", – зазначає Юзич.

На його думку, головне завдання зараз – зміщувати фокус уваги на інтеграційні процеси, які здатні згуртувати суспільство навколо спільного минулого.

"Треба акцентувати не на тому, що нас розділяє, а на тому, що нас консолідує. Тільки так ми можемо сформувати успішну політичну націю", – наголошує він.

Занурення ж у міжусобні суперечки навколо того, кому яка постать не подобається, сьогодні грає лише на руку ворогу.

У деяких випадках такі дискусії штучно роздмухуються російськими ІПСО, а в інших – підтримуються людьми, які просто не усвідомлюють важливості історичного моменту.

Зрештою, успіх створення Національного пантеону вимірюватиметься не кількістю повернутих до Києва гранітних плит, а здатністю українців нарешті об'єднатися довкола своїх героїв.

Питання-відповідь (FAQ)

– Чому виникла термінова потреба перепоховати українських діячів із європейських цвинтарів?

– У багатьох країнах ЄС місце на цвинтарі надається в оренду лише на 20-30 років, після чого могилу за законом можуть ліквідувати або здійснити поверх неї нове поховання.

Через природну зміну поколінь закордонним українським громадам стає дедалі важче збирати кошти на утримання сотень таких місць, через що багато поховань опиняються занедбаними.

– Які критерії та обмеження діятимуть для поховання осіб у Пантеоні?

– До попереднього списку внесено близько 40 прізвищ людей, які очолювали та створювали українську державу в різні часи (від Київської Русі до УНР та Гетьманату).

Проте у проєкті закону виписані жорсткі юридичні обмеження, які не дозволять опинитися там проросійським лідерам на кшталт Віктора Януковича, а також є правило про перенесення останків виключно через 20 років після смерті особи.

– Хто безпосередньо координує процес повернення останків в Україну на рівні держави?

– До цієї справи залучено максимально широке коло людей: від дипломатичних місій України, урядовців та істориків до лідерів діаспори та Світового конгресу українців.

Ключовими фігурами у координації цього проєкту стали керівник Офісу президента Кирило Буданов та його заступниця Ірина Верещук.

Не пропустіть головне! Підпишіться на наші оновлення в Google!

Або читайте нас там, де вам зручно!

Більше по темі:

Україна | УПА | Степан Бандера | Янукович

Реклама

Реклама

Ad

НОВИНИ
Новини України
Війна в Україні
Економіка
Світ
Надзвичайні події

ПОЛІТИКА

АНАЛІТИКА
Статті
Інтерв'ю
Точка зору

БІЗНЕС
Економіка
Фінанси
Авто
Tech
Енергетика
Біла економіка

ЖИТТЯ
Гроші
Зміни
Освіта
Суспільство

СПОРТ
Футбол
Баскетбол
Теніс
Бокс

STYLER
Люди
Тренди
Корисне
Смачно
Гороскопи

WAVE
Інсайдер
Стиль
Велнес
Культура
Подорожі
Смак
Зірки

РБК-УКРАЇНА UA | EN | RU

Про компанію
Редакційна політика і стандарти
Як стати нашим автором
Правила користування
Правова інформація
Політика конфіденційності
Контакти
Команда
Вакансії в РБК-Україна
Розмістити рекламу

Ідентифікатор онлайн-медіа в Реєстрі суб'єктів у сфері медіа — R40-05347 Інформаційний портал «РБК-Україна» має тримовну версію (українську, російську та англійську), головна сторінка порталу - https://www.rbc.ua. Фотографії, зображення належать їх правовласникам. Всі фотографії на Порталі, авторами яких є журналісти «РБК-Україна», розміщені на умовах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International. Редакція «РБК-Україна» може не поділяти точку зору авторів. Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості. За достовірність та зміст реклами відповідальність несе рекламодавець. Матеріали, позначені плашкою: «Прес-релізи», «Спецпроект», «Партнерський матеріал», «Promo», «Благодійність», «Резонанс» розміщуються на правах реклами і призначені, як правило, для осіб, які досягли 21-річного віку. «Новини компанії» - це інформаційний формат, що охоплює новини, події та оголошення, пов'язані з діяльністю компаній, базуються на пресрелізах, які випускають самі компанії, і за які редакція не несе відповідальність. Онлайн-медіа «РБК-Україна» призначене для осіб віком від 21 року.

© LLC «UBT MEDIA», 2006-2026.